

*Jernbanegade 58 i dag:
Margarinefabrikken Himmerland lå ifølge
Hobros adresse- og skattekøber for perioden
1939 til 1959 i Jernbanegade 58. Om
Hobro Margarinefabrik også lå her under
Den første Verdenskrig, er uvist. Billedet
viser Jernbanegade 58 i dag, med Fonden
Kilden - et privat støtte- og botilbud for
unge og voksne med ADHD.*

Hobro Margarinefabrik under første verdenskrig

Når de verdenspolitiske begivenheder giver dønninger, der slår helt ned i lokalhistorien

Den uindskrænkede ubådskrig fra februar 1917 under den første verdenskrig medførte en langt mere bevidst eksportpolitik fra Vestmagternes og især Englands side. Centralmagternes og ikke mindst Tysklands forsyninger af fedt og olie skulle afskæres mest muligt. De neutrale lande, herunder Danmark, fik derfor begrænset deres import af en lang række foderstoffer og råvarer. Danmark havde en stor eksport af f.eks. smør til Tyskland, så ved at forhindre en dansk import af råvarer til margarineproduktion blev landet tvunget til at bruge smørret selv. Den danske margarineproduktion gik derfor helt i stå fra efteråret 1917.

Lokalhistorisk Arkiv i Hobro fik i efteråret 2013 indleveret materiale om Hobro Margarinefabrik, der viste sig at handle om marmeladefremstilling. Materialet strækker sig fra august 1918 til marts 1919 og indeholder kontrakter om marmeladefremstilling og en brevkorrespondance med Ernæringsraadet. Periodemæssigt er det lige inden første verdenskrigs afslutning i november 1918 og månederne derefter. I folketællingen 1916 ses det, at margarinefabrikant J.P. Rasmussen var gift med Sigrid Dahl Rasmussen. Det er i hendes navn, kontrakten om fremstilling af marmelade er indgået, og hun førte også korrespondancen.

Ernæringsraadet - ikke at forveksle med vores dages Ernæringsråd - blev oprettet til at administrere Kornloven af august 1917. De manglende råvarer gav en stor frygt for sult i befolkningen, og Kornloven var derfor et tiltag til regulering og sikring af landets interne fødevareforsyninger. Loven indeholdt også en række

bestemmelser om dyrkning af andre afgrøder end korn, f.eks. sukkerroer, samt bestemmelser om anvendelse og fastsættelse af priser. I de to år, hvor Ernæringsraadet eksisterede, var der ansat ca. 400 medarbejdere til at administrere reguleringerne.

Marmeladeproduktion har været en måde for Hobro Margarinefabrik at overleve på. I et brev fra Sigrd Dahl Rasmussen til Ernæringsraadet den 5. oktober 1918 skriver hun da også, at *"Margarinefabrikken ligger ganske hen, og man skal dog forrente Maskinerne"*. På det tidspunkt har Hobro Margarinefabrik ligget stille i et års tid. De faste udgifter forsvandt ikke ved et produktionsstop, og der var ingen statslige kompensationsmuligheder. Der skulle altså tænkes i nye baner, og marmelade var en af dem. I Hobro Avis for 2. halvår af 1918 ses en anden overlevelsesmåde. J.P. Rasmussen, Hobro Margarinefabrik, annoncerer med salg af alt muligt - klipfisk, citroner, skosvætte, bolsjer og konfekt, te og kaffesurrogater og selvfølgelig frugtmarmelade og syltetøj på glas.

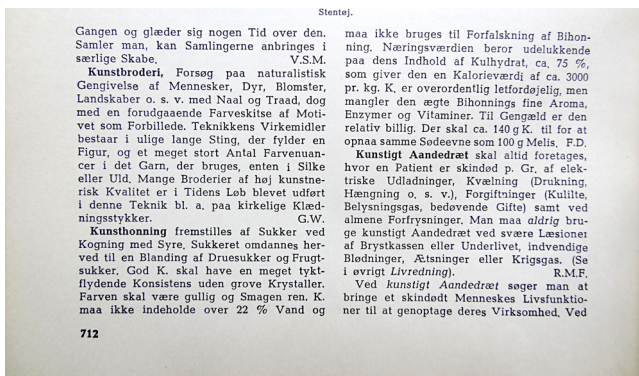
*Annonce fra Hobro Avis den
11. november 1918.*

Kontraktvilkår til marmeladefremstilling

Der er to kontrakter dateret den 31. august 1918. Den første er en overenskomst mellem Ernæringsraadet og Sigrd Dahl Rasmussen om fremstilling af marmelade. Sigrd anvises 1.000 kg sukker til marmeladefremstilling med forholdet 50% træfrugt og 50% sukker. For en fjerdedel af produktionen sættes prisen fra fabrik til grossist til 1,23 kr. pr. kg på basis af en sukkerpris på 77 øre pr. kg. Stiger sukkerprisen, skal marmeladeprisen stige proportionalt hermed. Falder æbleprisen under 36 øre pr. kg, skal marmeladeprisen nedsættes med $\frac{3}{4}$ øre pr. kg for hver øre, æbleprisen falder. De sidste tre fjerdedele af produktionen sættes til en pris, der svarer til frugtprisen, og hver uge skal der indberettes, hvor meget frugt der er købt og til hvilken pris.

I den anden kontrakt, "Kontrakt angaaende Marmeladefremstilling", fremgår det, at de sidste tre fjerdedele af produktionen først må sælges efter nærmere tilladelse fra Ernæringsraadet. Under punktet "Frugtindkøb" gives der tilladelse til køb af nedfaldsæbler og blommer.

*Fakta om kunsthonning
ifølge Dansk Husmoder-
leksikon fra 1949.*

De to kontrakter giver et indtryk af, hvor mange krav og reguleringer der blev arbejdet med, og hvor stram kontrollen af produktion og salg af varer var under sidste halvdel af første verdenskrig.

Sukker

Der skal bruges meget sukker til marmeladefremstilling, men det kan jo også bruges til andet. Allerede inden kontrakten er underskrevet den 28. august, skriver Sigrid til Ernæringsraadet, om hun må benytte de 33% af det bevilgede sukker til kunsthonning. *"En god Kunsthonning er meget efterspurgt her paa Egnen og kan lettere afhændes end Marmelade"*, skriver hun. Ernæringsraadets svar kommer i et udateret brev og er afvisende; *"Sukkeret alene maa benyttes til Marmeladefremstilling og ikke helt eller delvist til Kunsthonning"*. Samtidig får Sigrid lovning på et lignende kvantum sukker til november. Fra slutningen af august, hvor denne brevveksling finder sted, indtil november er længe at vente, og den 11. september beder Sigrid om mere sukker til at udvide marmeladefremstillingen. Der er masser af god og billig frugt, og hvis hun kan producere mere, bliver det nemmere at betale de nødvendige udgifter til maskiner. Den 13. september får Sigrid stillet yderligere 1.000 kg sukker til rådighed, men der er et forbehold. Marmeladen må ikke sælges uden skriftlig tilladelse, og den kan hun først forvente at få efter 1. februar 1919.

Sigrid beder om sukker og får afslag indtil flere gange, men den 12. oktober modtager hun 5.000 kg og den 8. november 10.000 kg. Med den sidste bevilling følger et krav om at sætte 10.000 kg marmelade på lager til senere anvendelse. - I alt modtager Sigrid 17.000 kg sukker til marmeladefremstilling.

Frugt

Ifølge kontrakten er frugtprisen af Ernæringsraadet sat til 36 øre pr. kg. Blommer nævnes i kontrakten, men ikke specifikt i brev-korrespondancen - det gør æbler til gengæld. Med Sigrids tilladelse til at købe nedfaldsæbler i det tidlige efterår 1918 er det muligt at holde frugtprisen. Den 9. november anmoder Sigrid Ernæringsraadet om tilladelse til at købe frugt for mere end 36 øre pr. kg. Nedfaldsæbler er blevet svære at få, og nedplukkede æbler skal nedkøles. Det giver højere priser, og Sigrid har betalt 40 øre pr. kg. Tilladelsen fra Ernæringsraadet kommer den 12. november.

Til nytår 1919 må Sigrid betale op til 60 øre pr. kg, og hun skriver den 3. januar til Ernæringsraadet, at det er, fordi andre fabrikker byder ind på frugten. Svaret fra Ernæringsraadet kommer allerede dagen efter. Det er ikke tilladt at købe frugt til mere end 42 øre pr. kg, så Sigrid må den 14. januar erkende sit tab. Hun har købt for dyrt og med for høj fragt fra bl.a. Fyn.

Marmeladelager og -eksport

Kravet fra Ernæringsraadet om at henlægge store mængder marmelade på lager må have været lidt af en økonomisk udfordring. Men den 22. november lysnede det forude. Ernæringsraadet meddelte, at der var mulighed for eksport i nær fremtid, hvis fabrikken altså havde henlagt den aftalte mængde marmelade. Den 27. november anmoder Sigrid indtrængende om at komme i betragtning: *"Jeg maa arbejde med laant Kapital, og da man skal betale Sukker og Frugt forud, trænger jeg meget til at faa nogen Driftskapital fri, da Forrentning af saa store Beløb giver et ikke lille Tillæg til Marmeladens Fabrikationspris"*. Den 3. januar 1919 beder Sigrid endnu en gang indtrængende om at komme i betragtning, *"da der er ringe Udsigt til noget Salg herhjemme. Jeg har maattet laane hele Driftskapitalen til Marmeladefabrikation"*. Lageret af marmelade opgives til 17.200 kg, og Sigrid regner med, at hun i løbet af 14 dage vil have brugt alt sukker og ende med ca. 30.000 kg marmelade på lager.

Den 9. januar 1919 modtager Sigrid endelig besked fra Ernæringsraadet. De vil aftage 10.000 kg marmelade. Fabrikken er ansvarlig for, at marmeladen er holdbar og fri for gæring i mindst tre måneder, og den skal være tyk som grød. Samtidig er der regler til emballeringen: *"...nye Fustager med mindst 4 Jernbaand og indvendig imprægnerede eller beklædt med Pergamentpapir"*. Sigrid svarer den 10. januar, at emballeringen af hendes marmelade

består af to jernbånd og to gange tre træbånd. Samtidig spørger hun, hvornår Ernæringsraadet kan aftage noget mere, da hun har yderligere ca. 20.000 kg på lager.

Ernæringsraadet stadfæster den 15. januar køb af 20.000 kg frugtmarmelade, hvoraf de 10 tons skal eksporteres til Sverige med hurtig afsendelse. Den 20. januar gives der tilladelse til salg af hele produktionen, og den 4. marts meddeler Sigrid, at hun har 9.500 kg på lager, som hun gerne vil eksportere gennem Ernæringsraadet. Der foreligger ikke noget svar, og det sidste brev i korrespondancen, dateret 14. marts, er fra Sigrid. Her skriver hun, at lageret består af æblemarmelade, og at det er svært at afsætte herhjemme.

Vi ved ikke, om Sigrid fik eksporteret resten af sit lager. I Hobro Avis fra 1. halvår 1919 er der ingen annoncer om marmeladesalg fra Margarinefabrikken. Til gengæld annonceres der stadig med f.eks. delikate figner, rasp, hvede- og rugkiks, Messina-appelsiner og lignende.

Margarineproduktionen startede igen i april 1919, for i Hobro Avis den 31. marts ses annoncen: "Om 2 a 3 Dage paabegynder jeg atter Margarinefabrikationen". Allerede den 8. april er margarinen klar til salg: "Uden Mærker faas nu god Plante-Margarine af eget Fabrikat".

Annonce fra Hobro Avis den 31. marts 1919.

Annonce fra Hobro Avis den 8. april 1919.